

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Facta et dicta memorabilia

Valerius <Maximus>

[Straßburg], nicht nach 1470

[Liber secundus]

[urn:nbn:de:bsz:31-324440](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-324440)

Amatores
Vini

Quia post hanc non cessat ablati... sed... et...

Amatores...
Amatores...
Amatores...
Amatores...
Amatores...

felice[m] agimus que n[on] fuerint elementa: vt eor[um] quoq[ue]
respectus aliquid p[re]sentibus moribus pro sit.

Capitulum primu[m] de institutis antiquis

Amatores...
Amatores...

Amatores...
Amatores...
Amatores...
Amatores...

Amatores...
Amatores...

Amatores...
Amatores...

Nud antiquos non solu[m] publice sed etia[m] priua-
tim nihil gerebat: nisi auspicio prius su[m]pto: quo
ex more nuptijs etia[m] nunc auspices interponunt. **Q**ui
qua[m]uis auspicia petere desierint: ipso tamen nomine ve-
teris consuetudinis uestigia vsurpan[te] femine cu[m] viris
cubantibus sedentes cenitabant. **Q**ue consuetudo ex ho-
minu[m] conuictu ad diuina penetrauit. **N**am iouis epulo
ipse in lectulu[m] iuno: et minerva in sellas ad cena[m] inui-
tabatur. **Q**uod genus seueritatis etas nostra diligenti[us]
in capitolio qua[m] in suis domibus conseruat: videlicet
quia magis ad rem p[ro]met dearu[m] qua[m] mulieru[m] disciplina
contineri. **Q**ue vno contente matrimonio fuerant co-
rona pudicitiae honorabant. **E**xistimabant eni[m] eu[m] p[ro]cipue
matrone sincera fide incorruptu[m] esse animu[m]: qui deposi-
to virginitatis cubili in publicu[m] egredi nesciret. **M**ul-
toru[m] matrimonioru[m] experientia[m] quasi legitime cuiusda[m]
intempantiae signu[m] esse credentes. **R**epudium inter vx-
orem et viru[m] a condita vrb[e] usq[ue] ad centesimu[m] et quinq[ue]-
gesimu[m] annu[m] nullu[m] intercessit. **P**rimus autem spuri[us]
carbilius vxorem sua[m] sterilitatis causa dimisit: **Q**ui q[ui]
qua[m] tollerabili ratione motus videbat: reprehensione ta-
men non caruit: quia nec cupiditatem quidem libero[rum]
conjugali fidei preponi debuisse arbitrabant. **S**ed quo
matronale decus verecundie munimento tucius esset: in-
ius vocandi matrona[m] corpusq[ue] attingere non p[er]miseru[n]t:
vt iniolata man[us] aliene tactu stola reliq[ue]ret. **V**ini
usus oli[ui] romanis feminis ignot[us] fuit: ne scilicet i[n] aliq[ui]d
dedecus plaberent: quia proximus a libero patre in tem-
perantiae gradus ad in concessa[m] venerem esse consuevit.
Ceteru[m] vt non tristis earu[m] & horrida pudicitia: sed ho-
nesto comitatis genere temperata esset: indulgentibus na[m]

Amatores...
Amatores...

Amatores...
Amatores...

Amatores...

Amatores...
Amatores...

Amatores...
Amatores...
Amatores...
Amatores...

et ex locutione
et hinc inde colit
et hinc inde deo

q3 maritis et auro habundanti et multa purpura vse sunt: quo formā suam continuoem efficerent. sūma cū diligētia capillos cinē rutilarunt. Nulli em̄ tunc sub sessoꝝ alienoꝝu matrimoꝝu oculi metuebant̄ sed pariter et videre sancte et aspici mutuo pudore custodiebat̄.

Subscriptus p. illius octupatus
q. dolo et fraude adstruit
et subscriptus. dicitur in
p. quibus p. quod

hinc p. unum

Quociens vero inter virū et uxorem aliquid iurgij itercesserat: in sacellū dec viriplace quod est in palacio veniebant: et ibi inuicem locuti que voluerant contencione animoꝝu deposita concordēs reuertebant̄. Dea nomen hoc a placandis viris ferē assecuta. Veneranda quidem et nescio an p̄cipuis sed exquisitis sacrificijs colenda: vt pote quotidiane ac domestice pacis custos: in quo parungo caritatis ipsa sui appellatione viroꝝu maiestati debitū ac feminis reddens honorem. Huiusmodi inter cōiuges verecundia quid inter ceteras necessitudines nō ne apparet consentanea. Nā vt minimo iudicio maxima vim eius significem: aliquādiu nec pater cū filio pūbere: nec socer cū genero lauabatur. Manifestū est igit̄ tantū religionis sanguini & affinitati quantū ipsis dijs immortalibus tributū: quia inter ista tā sancta vitula non magis quā ī aliquo sacro loco nudare se nefas esse credebant̄.

p. utos ad p. ut q. d. p. q. d.

non est in honore d. d. d. d.
p. d. h. y. d. d. d. p. d. d. d. d.
p. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.

et d. d. d. d. d. d.
et d. d. d. d. d. d.

Conuiuuiū eciā sollēpne maiores īstituerunt: idq3 caristia appellauerūt: cui preter cognatos et affines nemo interponebat̄: vt si qua inter necessarias personas querela esset orta: apud sacra mense et inter hilaritatem animoꝝu et fautoribus concordie adhibitis tollerēt. Senectuti iuuentus ita cūmulatū et circūspectum honorem reddebat: tāquā maiores natu adulescentium cōmūnes patres essent. Quo circa iuuenes senatus die utiq3 aliquem ex patribus conscriptis aut p̄pinquū aut paternum amicu ad curiam deducebant: affixiq3 valuis expectabant: donec reducendi eciā officio fūgerent. Qua quidem voluntaria statione et corpora et animos ad publica officia impigre sustinēda roborabāt:

Handwritten marginal notes at the top of the page, including the name 'Pallius' and various Latin phrases.

est. Fidum erat & altum reipublice pectus curia si-
 lentique salubritate munitum & vallatum vndique ;
 cuius limen intrantes abiecta privata caritatem pu-
 blicam induebant. Itaque non dicam unum sed neminem
 audisse credens quod tam multorum auribus fuerat commis-
 su. **M**agistratus vero prisci quatenus suamque po-
 puli romani maiestatem retinentes se gesserint hinc cog-
 nosci potest quod inter cetera optinende gravitatis iudicia
 illud quoque magna cum perseverantia custodiebant ne gre-
 cis unquam nisi latine responsa darent. quoniam ipsa lin-
 gue volubilitate quam plurimum valerent excussa per inter-
 pretem loqui cogebant. Non in urbe tantum nostras sed
 etiam in grecia et asia quo scilicet latine vocis honos per-
 omnes gentes venerabilior diffunderetur. Nec illis deerant
 studia doctrine sed nullo iure pallium toga subici debere
 arbitrabantur indignum esse existimantes illecebris et sua-
 vitate litterarum imperii pondus et auctoritatem doma-
 ri. **Q**uapropter non es dampnandus rustici rigoris
 crimine. **S**ic enim quia gemma lauro coronata senectute
 tua numidicis et germanicis illustrem tropheis victori-
 deum gentis facundia poliorum fieri voluisti. **C**redo
 ne alienigena ingenii exercitatione patrii ritus servus
 transfuga existeres. **Q**uis ergo huic consuetudini qua
 nunc grecis actionibus aures curie exundant. ianuam
 patefecit et ut opinor uolo rethor qui studia. **M**. cicero-
 nis acuit. **E**um namque ante omnes exterarum gentium in
 senatu sine interprete auditum constat. **Q**uem honorem
 non immerito cepit quoniam summam vini romane elo-
 quencie adiunxerat : conspicue felicitatis arpinatem vni-
 cum siue litterarum gloriosissimum compositorem siue ha-
 bundantissimum fontem intueri velis. **M**axima
 autem diligentia maiores hunc morem retinuerunt ne
 quis se inter consulam et proximam litterarum quamvis officii
 causa una progredere interponeret filio dumtaxat et ei

Marginal note on the left side, partially obscured.

Marginal note on the left side.

Marginal note on the left side.

Marginal note on the left side.

Extensive handwritten marginal notes on the right side, including the name 'Pallius' and various Latin phrases.

Marginal note on the right side.

puero ante patrem consulē ambulandi ius erat. **Q**ui
mos adeo primaciter retentus est, ut **Q.** fabius maxi-
mus quinquies consul vir etiā pridem sūme auctorita-
tis, et tunc vltime senectutis a filio consule inuitatus
ut inter se et lictorem pcederet, ne hostium sanicū turba
ad quorum colloquū descendebant elideret, facere id no-
luerit. **I**dem a senatu legatus ad filiū consulem suessā
missus, postquā animaduertit eū ad officium suū extra
menia opidi pcessisse, indignat⁹ q ex .xi. lictoribus ne-
mo se equo descendere iussisset, plenus ire sedere p seuera-
uit. **Q**uod cum filius sensisset, proximo lictori ut sibi
appareret & iudicium sumeret imperauit. **C**uius voci
continuo fabius obsecutus, non ego iquit fili sūmum
imperium tuū contempsi, sed experiri volui an scires cō-
sules agere. **N**ec ignoro quid patrie venerationi debeat.

Verū publica instituta priuata pietate potiora iudico

Relatis **Q.** fabij laudibus offerunt se mirifi-
ces cōstācie viri q legati a senatu tarentinū ad res petēdas
missi cū grauissimas ibi iniurias accepissent, **V**nus eci-
am vrina respersus esset i theatrū ut est consuetudo gre-
cie introducti legacionem quibus acceperat verbis pege-
runt, de his que passi erant questi non sunt, ne quid vl-
tra qz mandatū esset loquerent. **I**nsitusqz pectoribus eo-
rum antiqui moris respectus dolore qui ex contumelia
grauissimus sentit conuelli non potuit.

Finem
pfecto fruenday opum quibus ad inuidiā diu habunda-
ueras tarentina ciuitas quesisti. nam dū horride virtu-
tis in seipsū connexū stabilimentum nitore fortune pre-
sentis inflata fastidiose estimas, in preualidū imperij
nostri mucronem ceca et amens irruisti.

Sed ut
a luxu pditis moribus ad seuerissima maiorū instituta
transgrediar, antea senatus assiduā stationem eo loci p-
agebat, qui hodie scenaculū appellat. **N**ec expectabat ut
edicto contraheret, sed inde citatus protinus in curiam

in vromia qd pnd pory & lictoria

omnes modis libris libidinosi

Caesariū fuit civitas valde nobilis et opulenta et hodie / Scenaculū asena dicitur & pnd pnd vromia alij
dq fuit fūdū p hie vromia & vromia et vromia dicitur.

veniebat: ambigue laudis cinem existimans: qui debitis
 reipublice officijs non sua sponte sed iussus fungere. quia
 quicquid imperio cogit exigenti magis quam presta-
 ti acceptum refertur. **U**llud quoque memoria repetendum est
 quod tribunus plebis intrare curiam non licebat. Ante val-
 uas autem positos subsellios decreta patrum attentissima
 cura examinabant: ut siqua ex eis improbassent, rata esse
 se non sincerent. Itaque veteribus senatus consultis. **L**ittera
 subscribi solebat: eaque nota significabat illa tribunos quoque
 censuisse. Qui quamvis pro commodis plebis excubabant
 inque imperijs compescendis occupati erant: instrui tamen
 ea argenteis uasis: et anulis aureis publice prebitis paci-
 ebantur: quod talium rerum usu auctoritas magistratum esset
 ornacior. Quorum quemadmodum maiestas amplificaba-
 tur: ita abstinentia artissime construngebatur. Immo-
 latorum enim ab his hostiarum exta: ad questores erarij dela-
 ta veniebant: sacrificijsque pro rebus deorum immortalium cul-
 tus: tum etiam hominum continencia inerat. Imperatori-
 bus nostris quam sanctas manus habere deberent apud ista
 altaria discantibus. Continencieque tantum tribuebatur
 ut multorum es alienum quia provincias sincere administra-
 uerant a senatu persolutum sit. Nam quorum opera publi-
 ca auctoritate splendorem suum procul obtinuisse viderant:
 eorum dignitatem domi collabi indignum sibi quoque deformem esse
 arbitrabantur. **E**questris uero ordinis iuuentus omni-
 bus annis bis urbis spectaculo sui sub magnis auctoribus cele-
 brabat die. **L**upcalium enim mos a romulo et remo
 inchoatus est: tunc cum leticia exultantes quod his auus nu-
 mitor rex albanorum eo loco ubi educati erant: urbem
 condere permisit: sub monte palatino hortatu faustu-
 li educatoris sui: quem euander argis consecrauerat. **F**acto
 sacrificio: celsisque capris: epularum hilaritate ac vino
 largiore puecti: diuisa pastorali turba cinerum obuios pel-
 libus imolatorum hostiarum iocantes petierunt. **C**uius

Si ad praesens...
 ...
 ...

egestas deus...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

lupcal...
 ...
 ...

f... a... v... d...
 h... l... r...
 f... r...
 d... d...
 d... d...

f... h... h...
 f... d... d...
 f... d... d...

v... z...
 q... r...
 f... q...
 e... r...
 d... d...
 d... d...
 d... d...
 d... d...

bilaritatis memoria annuo circuitu feriartu repetitur.

Trabeatos vero eqtes idibus iulij. Q. fabi⁹ tras⁹
 uebi instituit. Idem censor cu. p. decio seditionis finie
 de gracia quia comicia in humilim cuiusqz potestatem
 redacta attenderat omnem forensen turbam in quatuor
 tatimodo tribus descripsit: casqz vrbanas appellauit.
 Quo ta salubri facto vir alioquin in bellicis operibus
 excellens maximis cognominatus est. Landanda ecia
 populi verecundia est: qui impigre laboribus et pericu
 lis se milicie offerendo dabat opera. ne imperatoribus
 capite-cesos sacramento rogare esset necesse: quoru ni
 mia inopia suspecta erat. ideoqz his publica arma non
 comittebant. Sed hanc diutina vsurpacione formatam
 consuetudinem. S. marius capite censu legendo milicie
 abrupit. Cuius alioquin magnificusqz nouitatis sue co
 sciencia vetustati non sane apicius memorqz si milita
 ris ignauie humilitatem spernere pteueraret. se a malig
 no virtutu interprete velut capite-censum imperatorem
 compellari posse. Itaqz fastidiosu delectus genus in ex
 ercitibus romanis obliterandu duxit. ne talis note co
 tagio ad ipsius quoqz glorie suggillacionem penetraret.

f... f...
 f... f...

f... f...

Armoy tractandoy meditacio a. p. rutilio cosu
 le. Gn. manilio collega militibus est tradita. Is enim
 nullius ante se imperatoris exemplū secutus ex ludo. C
 aurelij stauri doctoribus gladiatoru accersitis. vitandi
 atqz inferendi ictus subtiliorem rationem legibz ingene
 rauit. virtutēqz arti. & rursus artem virtuti miscuit:
 vt illa impetu hui⁹ fortior hec illius sciencia caucior fie
 ret.

Velitum vsus eo bello primū reatus est. q
 capua fuluius flaccus imperator obsedit. Nam cu eq
 tatui campanoru crebris excursacionibus equites nostri
 quia numero pauciores erant resistere non possēt. Q
 neuus centurio e peditibus lectos expediti corporis bre
 uibus & in turmis septenis armatos hastis. & paruo te =

f... d...
 f... d...
 f... d...
 f... d...
 f... d...
 f... d...
 f... d...
 f... d...

f... d...
 f... d...
 f... d...
 f... d...

Verum ut est mos hominū paruula incia p̄tinaci stū:
dio p̄sequendi venerabilibus erga deos verbis inuentus
rudi atq; in composito motu corporū iocabunda gestus
adiecit. eaq; res ludium ex etruria exercendi causā dedit.
Cuius decoza p̄tinacitas vetusto ex more curetū ludozq;
a quibus tusci originem acceperunt vel traxerunt, noui
tate grata romanorū oculos p̄mulsit. & quia ludius
apud eos histria appellabat̄ scenico nomē histriōnis in:
dictū est. **P**aulatim deinde ludicra ars ad satirarū mo:
dos p̄p̄sit. a quibus primus omnium poeta liuius ad
fabularū argumēta spectancium animos transtulit. is
q; sui operis actor t̄ cū sepius a populo reuocat̄ vocem
obtudisset adhibito pueri ac tibicinis concentu gesticula
tionē tacit̄ peregit. **A**tellani autē ab oscis acci
ti sunt. Quod genus delectacionis italica seueritate tē
peratū. ideoq; vacuū nota est. Nam neq; a turbis mo
uetur nec a militaribus stipendijs rependitur. Et quia
ceteri ludis ipsis appellacionibus vnde trahant̄ apparet
non absurdū videt̄ secularibus incium suum cui⁹ gene:
ris min⁹ trita noticia est reddere. **C**um igēti pesti
lencia vrbis agriq; vastarent̄: valesius vir locuples rusti
ce vite duobus filijs et filia ad desperationem vsq; medi
corū laborantibus aquā calidam is a foco petens genib;
nixus lāres familiares vt puerorū periculū in ipsius ca
put transferrent orauit. Orta deinde vox est. habiturū
eos saluos si continuo flumine tiberis delectos tarētum
potasset. ibiq; ex ditis patris et p̄serpine ara petita aq;
recreasset. **E**o p̄dicto magnopere confusus. q̄ de longa
et periculosa nauigacio impabatur. spe tamē dubia pre
senti metu vincente. pueros ad ripā tiberis p̄tinus detu
lit. habitabat enī in uilla sua propter vicinū sabine re
gionis. fretū alince ostiā petens nocte concubia ad mar
cum campū appulit. sicientibusq; egris succurrere cupi
ens igne in nauigio non suppetente: ex gubernatore cog

rimas et histriōnes stelle ciuitatē
campanie q; ludos stencos nōs
hystri agitabat q̄ hystri cau
rudni d̄ tōm suagica
Mō p̄d̄ seniq; erat p̄fomes curad
p̄d̄ta admittit̄ officia p̄ p̄d̄
p̄d̄ q̄q; italica p̄uēd̄e id̄ p̄d̄
fuit istama p̄uēd̄e id̄ p̄d̄

laxos d̄ familiares p̄t̄ n̄
fabula q̄ p̄m̄p̄ta nōis laz ed̄ q̄
mercurius gauduit d̄m̄s q; filios
h̄zuit p̄d̄ q; d̄ p̄f̄at̄ p̄ lazos
Siti

ludoz

poete

p̄d̄ p̄d̄ p̄d̄ p̄d̄

noscit. haud p̄cul apparere fumū. et ab eo iussus egre:
di tarētū id nomen ei loco est. cupide arrepto calice. aq̄z
flumine haustā eo vnde fumus erat obortus iā leior p̄:
tulit. diuinit̄ datus remedij quasi vestigia quedam in
p̄p̄in quo nactū se existimans. itaqz solo magis fumāte
quā vllas ignis habente reliquias. dū tenacius omen ap
prehēdit. contractis leuibus et que sors obtulerat nutri:
mentis. p̄tinaci spiritu flammā euomuit. calefactamqz
aquā pueris bibendā dedit. **Q**ua potata salutarī que:
te potitu diutina vi morbi repēte sunt liberati. patriqz i
dicauerunt vidisse se in sompnis a nescio quo deoz spon
gia corpora sua pertergi et p̄cipi vt ad ditis patris p̄ser:
pine arā a qua potio ipsis fuerat allata furile hostie im
molarent. lectisterniaqz ac ludī nocturni fierent. **I**s q̄
eo loci nullā aram viderat. desiderari credens vt a se con
stitueret. arā emptur̄ in vrbem perrexit. relictis qui fū:
damentozū constituendorū gracia terram ad solidū fode:
ret. **H**ij domini imperium exequentes cū ad .xx. pedum
altitudinem humo ^{egesta} puenisset animaduenterunt
arā diti patri p̄serpineqz inscriptā. **H**oc postquā valesi:
us nunciante seruo accepit omissa emende are proposito
hostias nigras que antiquit̄ furne dicebantur tarēti im
molauit. ludosqz et lectisternia continuis tribus nocti:
bus quia totidem filij periculo liberati erant fecit. **C**ui
exemplū valerius publicola qui primus consul fuit stu:
dio succurrēdi cuius secut̄. apud eandem aram publi:
ce nuncupatis votis cesisqz atrijs bobus dici maribus. fe
minis p̄serpine. lectisternioqz ac ludis trinoctio factis.
arā terra vt āte fuerat obruit. **R**eligionē ludoz crescētī
bz opibus secuta leticia est. **E**ius instinctū. **Q**. catul̄
capanā imitatus luxuriā primus spectancium concessū
uelozū vmbraeulis textit. **¶** **S**n. pompeius ante om
nes aque p̄ semitas decursu estiuum minuit feruorem **C**
lucius pulcher scenam varietate celozum adumbrabit.

vacuis ante picturā tabulis extentam. quā totā argen-
to. **S.** antonius. auro pater ei⁹. eboze quint⁹ catulus p̄
texuit. **V**ersatilem fecerunt lucū argentatis choragis
• p. lentulus sp̄ inter adornauit. • translātū ante a peni-
sis indutū tunicis. • **M.** scaurus exquisito genere vestis
cultū induxit. **N**am gladiatorū mupus primū rome
datū est in foro boario appio claudio. • **Q.** fuluio consu-
libus dederunt. • **M.** & **D.** filij bruti funebri memoria
patris cineres honorando athletarum certamen a. • **M.**
scauri tractū est munificencia. • **S**tatūā auratam
nec in vrbē nec in vlla parte italie quisquā prius aspe-
xit. quā a. • **M.** atilio glabrione equestris patri poneret
in edem pietatis. **E**am autem edē. • p. cornelio lentulo
• **M.** bebio pamphilo consulibus ipse dedicauerat cōpos
voti factus. rege anthiocho apud cerinopilas superato.

Ius ciuile p̄ multa secula inter sacra cerimoni-
asq; deoz̄ immortalium abditū / solisq; pontificibus notū
• **S**n. flau⁹ libertino patre genit⁹ et scriba cū ingēti no-
bilitatis indignatione fact⁹ edilis curulis vulgauit. ac
fastos pene toto foro exposuit. **Q**ui cū ad visendū egrū
collegam suū veniret / neq; a nobilibus quozū frequēcia
cubiculū erat completum sedēdi loco reciperetur / sellam
curulem afferri iussit. et in ea honoris pariter atq; con-
tempt⁹ sui vindex consedit. • **V**eneficij questio et
moribus & legibus romanis ignota conplurium ma-
tronarū patefacto scelere orta est. **Q**ue cū viros suos
clandestinis insidijs ueneno perimerēt / **V**nus ancille
iudicio p̄tracte pars capitali iudicio dampnate. cētum
et septuagesimū numerū expleuerūt. • **T**ibicinū
quoq; collegium solet in foro vulgi oculos in se conuer-
tere: cū inter publicas priuatasq; ferias actiones p̄sonis
tecto capite variaq; veste velatis concentus edidit. **I**nde
tracta licēcia quondā vetiti in eade iouis quod p̄isco mo-
refactitauerāt vesci. tiburni irati se cōtulerūt. **Q**uoz

Alphandina vend. f.

ministerio senat⁹ deserta sacra non equo animo ferēs, p
legatos a tiburibus petit: vt eos gracia sua romanis
templis restituerēt. Quos illi in apposito perseuerantes
interposita feste epulacionis simulacione mero sompno
q; sopitos, plaustris in urbem deuehendo curauerunt.
Quibus et honos pristinus restituit⁹, et huiusce ludus
ius est datū. Personarū vsus pudorem circūuēte tenui
lēcie causam habet. **F**uit etiam illa simplicitas
antiquorū in cibo capiēdo, humanitatis simul & conti
nēcie certissima iudex. Nā māximis viris prandere et
cenare in ppatulo verecundie non erat. Nec sane ulla
epulas habebant, quas populi oculis subicere erubescerēt.
Erant adeo continenter attētū, vt frequencior apud eos
pultis vsus quā panis esset. Ideoq; in sacrificijs mola
que vocabatur ex farre et sale constat. exta farre spargunt
et pullis quibus auspicia petunt puls obicitur. Pri
mit⁹ enī ex libamentis victus sui deos eo efficacius quo
simplicius placabant. Et ceteros quidem ad beneficien
dū venerabantur. febrim autem ad minus nocēdum tē
plis colebant. Quorū adhuc vnū in palacio, alterū in
archa marianoꝝ monumentorū, tertium in summa
parte vici longe extat: in eaq; remedia que corporibus
egroꝝ adnexa fuerant deferebant. Hec ad humane mētis
estus leniēdos. cū aliqua vsus ratione excogitata. cete
rum salubritatem suam industrie certissimo atq; fidelis
simo monumento tuebant. boneq; ualitudinis eoz qua
si quedā mater erat frugalitas. inimica luxuriosis epu
lis. et aliena nimie vni habundancie et ab immoderato
veneris vsu auersa. **I**dem sēsit proxima maiorū
nostroꝝ grauitati spartana ciuitas, que seuerissimis li
gurgi legibus obtemperans, aliquādiu ciuium suozum
oculos a contemplanda asia retraxit, ne illecebris eius
capti ad delicatius vite genus plaberentur. Audierant
enī inde leticiam & immodicos sūptus. et omnia non

necessarie voluptatis genera fluxisse . primosq; ionas
vnguenti coronarūq; in comiuiū dandarū / et secunde
mense ponende consuetudinem / Haud parua luxurie ir
ritamēta reperisse . At minime mirū ē: q; homines la
bore ac paciētia gaudentes / tenacissimos patrie nervos
externarū deliciarum cōtagione solui / et hebetari nolu
erunt: cū aliquanto faciliorem virtutis ad luxuriā: quā
luxurie ad virtutem transitū viderēt . Quod eos non
frustra timuisse dux ipsoꝝ pausanias patefecit: q; maxi
mis operibus editis vt primū se asie moribus permisit /
fortitudinem suā effeminato eius cultu mollire nō eru
buit . Eiusdem ciuitatis exercit⁹ non ante ad dimicādū
descēdere solebat: quā tibie concētū et anapesti pedis mo
dulo cohortacionis calorem animo traxisset: vegeto &
crebro it⁹ sono strēnue hostem inuadere admoniti . Idē
ad dissimulandū et occultandū vulnerū suorū cruorē /
punicis in plio tunicis vtebantur . Non ne ipsis aspec
tus eorū terrorē: sed ne hostibus fiducie aliquid afferret
Egregios virtutis bellice spirit⁹ lacedemoniorū
prudētissimi patris moribus athenienses subsequuntur:
Apud quos inercia e latebris suis languore marcens in
forū p̄inde delictū aliquod p̄trahit: fitq; vt facinorose
ita erubescēde rea culpe . **E**iūsde vrbis et sanctissimū
consiliū ariospag⁹: quid quisq; athenēsiūm ageret: a
quo nā questu sustētaretur: diligentissime inquirere so
lebat: vt homines honestatem uite rationem memores
reddendam esse sequerentur . Eadem bonos ciues corona
decorandi primo consuetudinem introduxit: duob; ole
connexis ramulis clarū periculis cingēdo caput . Pro
babile institutū: si rem siue p̄sonam intueri velis . Nā
et virtutis vberimū alimētū ē honos: et pericles dignus
a quo talis muneris dandi potestas potissimū iniiciū ca
perēt . **A**ge quid illud institutū athenarū quam
memorable: quod comiūt⁹ a patrono libert⁹ ingratus

iure libertatis exiit. Superfedeo te inquit habere ciuē
tanti muneris impium estimatorem. nec adduci possū
vt credā vbi vtilem quem domui scelestum cerno. Abi
igit et esto seruus quoniā liber esse nescisti. **I**nde
massiliēses quoq; ad hoc tempus vsurpant discipline gra
uitatem prisca moris obseruancia caritate populū ro:
mani p̄cipue conspicui qui tres in eodem manumissio
nes rescindere pmittunt: si ter ab eodem deceptū dominū
cognouerunt. Quarto errori subueniendū non putāt:
quia sua iā culpa inuiriā accepit qui ei se toties obie
cit. Eadem ciuitas seueritatis custos acerrima est. nul
lū aditū in scena mimis dando quorū argumēta maio:
re ex parte stuporū continent ad: ne talia spectandi cō
suetudo eciā imitandi licentiā sumat. Omnibus autem
qui p̄ aliquā religionis simulacionem alimenta inercie
querunt clausas portas habent. Mendacem et fucosā
supersticionem submouendā esse existimant. Ceterū a cō
dita vbe gladius est ibi quo noxi iugulant. rubigine
quidem exesus: et vix sufficiens ministerio: sed index mi
nimis quoq; rebus omnia antique consuetudinis mo:
numēta seruandū. Due eciā ante portas eorū arche ia
cent. Altera qua liberoꝝ. Altera qua seruoꝝ copora
ad sepulture locū plastro deuchunt sine lamentacione
sine planctu luā: funeris dies domestico sacrificio ad
ditoq; necessarioꝝ cōuiuio finitur. Etenī quid attinet
aut humano dolori indulgeri aut diuino numini inui
diam fieri. qd immortalitatem suā nobiscū partiri no:
luerit. Venenū cicuta temperatū in ea ciuitate publice
custoditur. quod dat ei qui causas scētis id enī senatus
eius nomen est exhibuit. ppter quas mors sit illi expetē
da cognicione virili beniuolēcia temperata. que neq; eg:
di vitā temere patitur et sapienter excedere cupienti cele
rem fati viam p̄bet. vt vel aduersa vel p̄spera nimis vsi
fortia vtraq; enī ē causa finiēdi spiritū. illa ne p̄seueret

hec ne destituat rationem p̄buerit cōp̄bato exitu termi-
net. Quā consuetudinem massiliensium non ī galliā
ortā sed ex grecia translata inde estimo. q̄ illā eciā
in insulā cea seruari animaduerti quo tempore asiā cū
sexto pompeio petens in lide opidū intraui. **F**or-
te cū euenit vt tunc sūme ibi dignitatis femina. sed vl-
time iā senectutis reddita ratione ciuibus cur excedere
vita deberet. veneno consumere se destinaret. mortemq̄
suā pompeii presētia clariozem fieri magni estimaret.
Nec p̄ces eius vir ille vt omnib; virtutibus ita huma-
nitatis quoq; laudibus instructissimus asperuari susti-
nuit. Veit itaq; ad eā facūdissimoq; sermōe qui ore ei⁹
quasi e beato quodā eloquēcie fonte manabat. ab incep-
to consilio diu nequaquā reuocare conat⁹. ad vltimū
p̄positum exequi pass⁹ est. Que nonagesimū annū trās-
gressa cū summa et animi et corporis sinceritate lectulo
quantū dimoscere erat quotidiana consuetudine culci⁹
strato recubans et innixa cubito. tibi quidem inquit
sexte pompeij dii magis quos relinquo quā quos peto
gracias referant. q̄ nec hortator vite mee nec mortis
spectator esse fastidisti. Ceterū ipsa hilarem fortūe vul-
tū semp̄ experta: ne auuiditate lucis tristem intueri co-
gar. reliquias spirit⁹ meo p̄spero fine duas filias et vnū
nepotem gregem sup̄stitem relictura p̄mitto. Cohorta-
ta deinde ad cōcordiā suos distributo eius patrimonio
et cultu suo sacrisq; domesticis maiori filie traditis. po-
culū in quo venenū temperatū erat constanti dextera ar-
ripuit. Tum defusus mercurio delibamētis et inuocato
numine eius. vt se placito itinere in meliorem sedis in-
ferne deduceret partem. cupido haustu mortiferā traxit
pocionem ac sermone significans quas nā subinde p̄tes
corporis sui rigor occuparet. cū iā visceribus eū et cor-
di imminere esset elocuta. filiarū manus ad sūmum op-
primēdorū oculorum officium aduocauit nostros autem

tæcti nouo spectaculo obstupefacti erant suffulos tamē
lacrimis dimisit. Sed vt ad massiliensium ciuitatem vn:
ī hoc diuerticulū excessi reuertar. intrare opidū eorum
nulli cū telo licet. presto enī est qui id custodie gracia ac
ceptū exituro reddat vt hospicia sua queniadmodū adue
nientibus humana sunt. ita ipsis quoq; tuta sint. Ho:
rū menia egresso vet⁹ ille mos gallozū occurrit. q̄s me:
moriam pditū est pecunias mutuas que his apud inferos
redderent datas quia psuasum habuerint animas homi
nū īmortales esse. Dicerē stultos nisi idē bracati sc̄sisset
quod palliat⁹ pitagoras credidit. Auara et fenerato
ria gallozū philosophia. alacris & fortis cimbrozū
et celtiberozū qui in acie gaudio exultabant tanquā glo
riose et feliciter vita excessuri. lamētabant in morbo q̄si
turpiter et miserabiliter perituri. **C**elciberi etiā ne:
fas esse dicebant p̄lio supesse. cū is occidisset. p̄ cui⁹ sa:
lute spiritū deuouerant. laudanda vtrozūq; populozū
animi psencia quod & patrie incolumitatem fortiter
tueri. & fidem amicitie constanter prestandā arbitra:
bant. **T**racie vero illa natio merito sibi sapien
cie laudem vindicauerit. que natales hominū flebiliter
exequias cū hilaritate celebrabat. Sine vllis doctoꝝ pre
ceptis verū condicionis nostre habitū puidit. Remoue
atur itaq; naturalis omnium animalū dulcedo vite q̄
multa & facere & pati turpiter cogit si ea mortua ei⁹
aliquanto felicior ac beacior finis reperiet. Quo circa
recte licij cū his luat⁹ incidit muliebrem vestem iduunt
vt deformitate cult⁹ cōmoti maturus stultū picere me
rorem velint. **V**erū quid ego fortissimos hoc in
genere prudentie viros laudem & respiciantē indoꝝ femie
que cum more patrio cū plures eidem nupte esse soleant
mortuo marito in certamen iudiciumq; veniunt. quā
ex his maxime dilexerit. Vidrix gaudeo exultās deduc
taq; a necessarijs letū preferentibus vultū coniugis se

Et dicitur de

flammis superatit. Et cū eo tanquā felicissima cremat̃
Superate cū tristicie merore in vita remanent. **P**ro:
trabe in medium cimbricā audaciā. ad ite celeberricā fidē
iunge animosā tracie potēciam sapiēcie adnecte liciorū
in luctibus abiciendis callide quesitā rationem. indico
tamē rogo nihil eorum p̃feres: quem vxoris pietas in
modū genealis thori p̃pinque mortis secura conscēdit.
Cuius glorie punicarū feminarū vt ex compacione tur
pius appareat dedec̃ subnectam. **S**icte enī fanum est ve
neris in quod se matrone conferebant. atq; inde p̃cedē:
tes ad questū dotis corporis iniuria contrahabant. ho:
nesta nimirū tā inhonesto vinculo cōiugia uncture.
Nam psarū probabile admodum institutū fuit q̃ libe:
ros suos non prius aspiciēbant quā septimum annum
implessent. quo paruuloz amissionem equiore animo
sustinerent. **N**e numide quidem reges vituperādi. qui
more gentis sue nulli mortalium osculū ferebant. **Q**uic
quid enī in excelsio fastigio positū est. humili et trita cō:
suetudine quo sit uenerabilius vacuū esse cōuenit.

Capitulū secundū de disciplina militari

QENIO nunc ad p̃cipuū decus et ad stabilamētū ro
mani imperij salutari p̃seuerancia ad hoc temp̃
incerū et in colume scruatū militaris discipline tenacif
simū vinculū in cui⁹ sinu ac tutela seren⁹ tranquillu⁹ q;
pacis beate status adquiescit. **C**ornelius sci
pio cui deleta carthago auitū cognomen dedit consul in
hispaniā missus vt insolētissimos numiantine vbis spi
rit⁹ superiorū ducum culpa nutritos contonderet: eodem
momento temporis quo castra in trauiit edixit. vt om:
nia ex his que voluptatis causa compata erant auferen
tur ac sūmouerenē. **N**ā constat tū maximū inde rusti
coz et lixarū numerum cū duobus milibus scortozū ab:
isse. ac turpi atq; erubescenda sentina vacue factus exerci
tus noster: q̃ paulo ante metu mortis defoz mi se federis

scdm maculauerat. erecta et recreata virtute acrem illam
et animosam numanciam incendijs exusta ruinisq; pro-
stratam solo equauit. Itaq; neglecte discipline militaris
iudicium mantini miserabilis dedicio. seruate vero mi-
litaris discipline merces speciosissimus scipionis trium-
phus extitit. **E**ius sectam metellus secutus. cum ex-
ercitum in affrica iugurthino bello nimia. sp. albi indul-
gentia corruptum consul accepisset. omnibus imperij ner-
uis ad reuocandam pristina disciplinae militiae conisus est.
Nec singulas partes apprehendit. sed totam continuo in suum statum
redegit. Protinus namq; laxas e castris submouit. cibum
q; coctum venalem proponi vetuit. In agmine neminem mi-
litum ministerio seruorum iumentorumq; ut arma sua et ali-
menta ipsi ferrent uti passus est. Castrorum subinde loca
mutauit. eadem tanquam iugurtha semper adesset: vallo
fossaq; apertissime circumxit. Quid ergo restituta continen-
tia quid repetita industria profecit? Crebras scilicet victo-
rias et multa trophea peperit ex eo hoste cuius tergum sub
ambicioso imperatore romano militi videre non conti-
gerat. Bene etiam illi discipline militari affuerunt. qui
necessitudinum pruptis vinculis vlcionem vindictamq;
lese cum ignominia domum suam exigere non dubitauerunt.
Nam. p. rutilius consul eo bello quod in sicilia cum
fugitiuis gessit. Q. fabium generum suum quia negligetia
tauromatanam artem amiserat. punita iussit disce-
dere. **I**a. C. cotta consul. p. aurelium filium pecunio lam-
anguine sibi iunctum. quem obsidioni liparitane ad au-
spicia repetenda messaniam transiturus profecerat. virgis ce-
sum militiae munera inter pedites fungi coegit. quod ei culpa
agger incensus. pene castra erant capta. **Q**.
etiam fuluius flaccus censor. fuluium fratrem cohortem legi-
onis in qua tribunus militum erat in iussu consulis domum
dimittere ausum senatu mouit. Non digna exempla tam
breuiter nisi maioribus vrgeret referrent. Quid enim tam

spiritu putamus vsū. **L**. quantū cincinnatū dictatorem
eo tempore quo deuictis equiculis et sub iugū missis. **L**
municium consulatū deponere coegit. q̄ castra eiusdem
hostes obsederant. **I**ndignū enī maximo imperio credi
dit. quem non sua virtus sed fossa vallūq; tutū prestite-
rat. cui verecundie non fuerat arma romana metu tre-
pida clausis portis contineri. **E**rgo imperiosissimi. xij.
falces penes quos senat⁹. et equestris ordinis et vniuer-
se plebis sūmū dec⁹ erat. quorumq; nutu lacium ac toti-
us italie vires regebant. contusi atq; fracti dictatorie se
animauerio ni substrauerūt. ac ne multa foret leta glo-
ria militaris consul delicti omnis vindex punit⁹ ē. **H**is
vt ita dicā piaculis mars imperij nostri pater: vbi ali-
qua ex parte a tuis auspicijs degeneratū erat. numē tu-
um p̄piciabat affinium et cognatorū et fratrum nece filio-
rū strage ignominiosa consulū euitacione. **E**iūs-
dem ordinis quod sequit⁹. papirius dictator cū aduersus
imperium eius. **Q**. fabius rutilianus magister equi-
tū exercitū in aciem eduxisset. quanquā fuis sannitū-
bus in castra redierat. tamē neq; virtute eius neq; suc-
cessu neq; nobilitate mot⁹. virgas expediri eūq; nudari
iussit. **O**spectaculū ammirabile. **E**t rutilianus & ma-
gister equitū et victor scissa veste spoliatoq; corpore licto
rū se verberibus lacerandū prebuit. vt in acie exceptorū
vulnerū nodosis ictibus cruore renouato. victoriarum
quas modo speciosissimas erat adept⁹ titulos respergeret
p̄cibus deinde suis exercit⁹ occasionem fabio confugien-
di in urbem dedit. vbi frustra senat⁹ auxilium implora-
uit. **N**ihilominus enī papirius in exequenda pena pse-
ueravit. **I**taq; coact⁹ est pater eius post dictaturā terci-
umq; consulatū rem ad populū deuocare. auxiliumq;
tribunorū plebis supplex p̄ filio petere. neq; hac re seueri-
tas papirij refrenari potuit. **C**eterū cū ab vniuersis ci-
uibus et ipsis tribunis plebis rogareē testat⁹ est se pe-

nam illā non fabio sed populo & tribunorū concedere potestati. **L.** quoq; calurni⁹ pīso consul cum in sicilia bellū aduersus fugitiuos gereret. et ticius equitū prefect⁹ fugitiuorū multitudine hostium circūuent⁹ arma his tradidisset. His prefectū igno minie generib; affici iussit. Cum toga lacinijs abscis amictū decincta q; tunica indutū nudis pedibus a mane in noctem vsq; ad principia p omne tempus milicie adesse iussus est. Interdixit etiā ei conuictū hominū vsuq; balnearum: turmasq; equitū quibus p fuerat adeptis equis infūditorū alas transcripsit. Magnū profecto dedec⁹ patrie pisonium dedecore vindicatū est. quoniāquidem id egit pīso. vt qui cupiditate vite adducti cruce dignissima fugitiuis trophea de se statuere concesserant. Libertatiq; sue seruili manu flagiciosum imponi iugū non erubuerant. amarū lucis vsu experientē. mortemq; quā effeminate timuerunt viriliter optarēt. **Nec min⁹** pīso acriter. **Q.** messius qui cū apud trebiā res gereret. collocatas a se ī qdā statione quinq; cohortes. atq; ex ea viribus hostium depullas repetere eandem stationem e vestigio iussit. non quod speraret ab his amissū locū recuperari posse. sed vt pterite culpā pugne sequētis certaminis manifesto periculo puniret. Edixit etiā vt si quis ex his fugiens castra petisset p hoste interficeret. Qua seueritate compressi milites et corporibus fatigatis & animis desperatione vite implicatis. loci tamen iniquitatē multitudinēq; hostium superarunt. **Humāe** igit imbecillitatis efficacissimū duramentū ē necessitas. **In eadem pvincia.** **Q.** fabius maximus ferocissime gentis animos contundere et debilitare cupiēs: mā suetissimū ingenium suū ad tempus deposita clemencia seuiore vt seueritate coegit. Omnium enī qui ex p̄sidiis romanorū ad hostes fugerant manus abscedit. vt trūca p se brachia gestantes: metū defectionis reliq; iicerēt

*Virg.
labor oia vincit impub; et ducit
urgens in rebus*

Rebelles itaq; manus a corporibus suis districte inq; cruentato solo sparse ceteris ne idem cōmittere auderent documento fuerunt. **N**ihil micus superiore af: fricano. **I**s tamen ad firmandū disciplinā militarem. aliquid ab alienissima sibi crudelitate amaritudinis mutā dū estimauit. **S**i qdem deuicta carthagine cū omnes qui ex nostris exercitibus ad penos transierant in suam potestatem rede gisset. graui⁹ in romanos quā in latinōs transfugas animaduertit. **H**os enī tanquā patrie: fugitinos crucibus affixit. illos tanquam pfidos socios securi p̄ussit. **N**on p̄sequar hoc factū vltorius. et quia scipionis est & quia romano sanguini quāuis merito p̄p̄so seruale supplicium insultare non attinet. cū p̄sertim ad ea transire liceat. que sine domestico vulnere gestata narrari possunt. **N**ā posterior affricanus cuerso punico imperio exterarū gencium transfugas in edendis populo spectaculis feris bestijs obiecit. **E**t. **L.** paulus perse rege superato eiusdem generis et culpe homines elephantis p̄terendos substravit. vtilissimo quidē exemplo. si tamen acta excellentissimoy viroy humiliter estimare sine insolencie rephensione p̄mittitur. **A**spero enī & abscto castigationis genere militaris disciplina indiget. quia vires armis constant. **Q**ue vbi a recto tenore discuerint oppressura sunt nisi opprimant. **S**ed tempus est eoy quoq; mencionem fieri que iā nō a singulis. verū ab vniuerso senatu p̄ militari more obtinendo defendendoq; administrata sunt. **L.** marcius tribunus militū cū reliquias duozū exercitū. p. et. **G**n. scipionū quos arma punica ī hispania sup̄serant dispersas mira virtute collegisset. earūq; suffragijs dux esset creat⁹. senatui de rebus actis a se scribēs in hūc modum exorsus est. **L.** marcius p̄ pretore cui⁹ honoris vsurpacione vti cū patribus conscriptis non placuit quia duces a populo non a militib; creati solerēt. quo

tempore tam iniusto tā graui ppter immane reipublice
dampnū eciā tribunus militū adulandū erat. quoniāq̄
dem ad statū tocius ciuitatis corrigēdū vnus suffecerat
Sed nulla cides nullum meritū valenciū militari disci-
plina fuit. Succurrebat enī illis quā animosa seuerita-
te. tarentino bello maiores eoz vsi fuisset. **I**n quo quas
satis et attritis reipublice viribus. cū magnū captiuozū
ciuum suozū numerū a pirro rege vltro missū recepis-
sent decreuerunt vt ex eis qui equo meruerant peditum
numero militarēt. **Q**ui pedites fuerant in funditorū
auxilia transcriberent. neue quis eozū intra castra tē-
deret. neue locū extra assignatū vallo aut fossa cingret
neue tentozum ex pellibus haberet. **R**ecursū autē his
ad pristinū milicie ordinem pposuerūt. si quis bina spo-
lia ex hostibus tulisset. quibus supplicijs oppressi ex de-
formibus pirri munusculis acerrimī hostes extiterunt.

Marem iram senat⁹ aduers⁹ illos destruxit qui
apud cannas reipublicā deseruerant. **N**am cū eos gra-
uitate decreti vltra mortuozū condicionem relegasset.
acceptis a. **M.** marcello litteris vt eozū sibi opera ad ex-
pugnationem siracusanoz liceret vti. transcribit idig-
nos esse qui in castra reciperent. **C**eterū se ei pmittere
ut facēt qd expedire reipublice iudicasset. dū ne quis ex
his munere vacaret. aut dono milicie donaret. aut in
italia donec hostes ī ea essent accederet. **S**ic enerves ani-
mos odisse virt⁹ solet. **A**ge quā grauius sena-
tus q. **Q.** petilium consulem fortissime aduersus ligu-
res pugnantem: occidere milites passi essent. legionī ne
qz stipendium anni pcedere. neqz era dari voluit. quia p
salute imperatoris hostium se tēdis non obtulerant. **I**d
qz decretū amplissimī ordinis speciosum et eternū petilij
monumentū extitit. sub quo ī acie morte. in curia vici-
one: clari cineres eius adquefcunt. **C**onfirmi
animo cū ei hanibal sex milia romanozū que capta in

castris habebat redimendoy potestatem. fecisset condicio-
nem spreuit. memor tantā multitudinem armatorum
iuuentū si honeste mori voluisset turpiter capi non pos-
tuisset. Quoy nescio utrū maius dedec⁹ fuerit. quod pa-
trie nihil spei: an q̄ hostis metus nihil in his reposuerit
hec p̄ se ille ne aduersus se dimicaret paruū dncendo.

Sed cū aliquociēs senat⁹ p̄ militari disciplina se-
uere excubuerit. nescio an tunc p̄cipue cū milites qui re-
gulū iniusto bello occupauerāt. mortuoq; duce bubillio
• **M**• cesium scribam eius sua sponte imperatorem delege-
rant. carcere induisit. ac inde fulvio flacco tribuno ple-
bis denunciante ne in ciues romanos aduersus morem
maiorū animaduerneret. nihilominus p̄positū execut⁹
ē. Ceterū quo minore cū inuidia id pageret quinquage-
nos p̄ singulos dies virgis cesos securi p̄cuti iussit eoy
q; corpora sepulture mandari. mortemq; lugeri vetuit.

Leuiter hoc. p. **C**. si carthaginensium senat⁹ in
milicie negocijs p̄curandis violēciā intueri uelimus. a
quo duces bella p̄auo cōsilio gerentes. etiā si p̄spera for-
tuna subsecuta esset cruci tamen suffigebant. quod bene-
gesserant deorū immortalium adiutorio. quod male cō-
miserant ipsorū culpe imputantes. **C**learc⁹ vero
lacedemoniorū dux egregio dicto disciplinā milicie con-
tinebat: identidem exercit⁹ sui auribus inculcando a mi-
litibus imperatorem potius quā hostem metui debere.
Quo aperte denunciabat futurū vt spiritū pene impen-
derent quē pugne acceptū ferrē dubitassent. Idq; a duce
p̄cipi nō mirabantur. maternarū blandiciarū mentes
q̄ eis exituris ad p̄liandū monebant. ut aut uiui cum ar-
mis in conspectū earū uenirent. aut mortui in armis re-
ferrēt. Hoc intra domesticos parietes accepto signo spar-
tane acies dimicabant. Sed aliena p̄spexisse tantummo-
do satis est. cū p̄rijs multoq; vberioribus et feliciorib;
exēplis gloriari liceat. **D**isciplinā militans acriter retēta

principatū italie romano imperio peperit • multarum
vrbū : magnorū regū : validissimarū gentium : regimē
largita est fauces ponti • sinus patefecit alpiū • tauri
q̄ montis conuulsa claustra tradidit • ortūq; e paruula
romuli casa totius terrarū orbis fecit columen. Ex cu
ius sinu quoniā omnes triumphi manarunt • sequitur
vt de triumphandi iure dicere incipiā .

Capitulū tertium de iure triumphi

O leuia prelia quidā imperatores triumphos sibi
decerni desiderabant. Quibus vt occurreret lege
cautum est • ne quis triumpharet nisi qui quinq; milia
hostium vna acie cecidisset. Non enī numero sed gloria
triūphorū excelsi vrbis nostre futurū decus maiores n̄
existimabant. Ceterū ne tā preclara lex cupiditate lau
ree obliteraret. Legis alterius adiutorio fulta est. q̄
• L. marius et • M. cato tribuni plebei tulerunt. Penā
enī imperatoribus mnaē : qui aut hostium occisorū in
drehio : aut amissorū ciuium falsū numerū litteris sena
tui ausi esset : referre iubetq; eos cū primū urbem intras
sent • apud questores urbanos iurare de vtroq; numero
vere ab his senatui esse scriptū. Post has leges iudicij
illius tempestiua mencio introducitur • in quo de iure
triumphandi inter clarissimas psouas et actū & excussū
est. **Q. lutaci** consul & **Q. valerius** p̄tor
circa siciliā insignem penorū classē deleuerant • quo no
mine lutacio consuli triumphū senatū decreuit. Cū au
tem valerius sibi quoq; eū decerni desideraret • negauit id
fieri oportē lutaci ne ī honore triūphi minor potestas
maiori eqrēt. Pertinaciq; p̄gressa cōtēcōe valeri sp̄
siōe • lutaciū puocauit • nō se petiturū triūphū nisi suo
ductu punica classis esset oppressa. Nec dubitauit resti
pulari lutacius • itaq; inter eos iudex conuenit atilius
calatinus : apud quem valerius in hunc modū egit. **S. cō**
sulem in ea pugna ī lectica claudū iacuisse • se autē oīb;

imperatoris partibus fundū . Tunc calatin⁹ priusquā
lutacius causam suā ordiret . quero inquit a te valeri si
dimicandū nec ne esset contrarijs inter vos sentēcijs dis-
sedissetis . vtrū qđ consul aut quod p̄tor imperasset mai⁹
habiturū fuerit momentū . Respondit valerius non fa-
cere se contraversiā . quoniam priores partes consulis essent
future . Age deinde inquit calatin⁹ si diuersa auspicia
accepissetis . cui⁹ magis auspicio starec̄s . Item respondit
valerius consul . Nam hercule inquit cum de imperio et
auspicio inter vos disceptacionem susceperim . et tu vtro-
q; aduersarium tuū superiorem fuisse fatearis . nihil est
quod vlteri⁹ dubitem . Itaq; lutati quāuis adhuc tacu-
eris : secundū te litem do . Mirifice iudex . qđ in manifestis
to negotio tempus teri passus non es : pbabilius lutaci-
us . qđ ius amplissimi honoris constanter defendit . Sed
ne valeri⁹ quidem impbe quia fortis et p̄spere pugne vt
non legitimū ita p̄miūm petit . ¶ **Q**uid facias
• Gn . fuluio flacco qui tā expetendū alijs triumphū hono-
rem decretū sibi a senatu ob res bene gestas spreuit ac re-
pudiavit . Nimirū non plura p̄cerpens quā acciderūt
Nam vt urbem itrauit continuo questione publica af-
flictus exilio mulctatus est . vt si quid religionis insolē-
cia cōmisisset pena expiaret . ¶ **S**apientiores igiē
• Q . fuluius qui capua capta & L . opimius qui fre-
gellianis ad dedicionem compulsis triumphandi potesta-
tem a senatu petierunt . vterq; editis operibus magnifi-
cus . Sed neuter petite rei compos . non quidem inuidia
patrū conscriptozū . cui nunquā aditū in curia esse volu-
erunt . sed sūma diligēcia obseruandi iuris quo cautū
erat vt p̄ aucto imperio non pro recuperatis q̄ populo
romano fuissent triumphus cerneret . Tantū enī inter-
est adicias aliquid an detractū restituas : quantū distat
beneficij iniciūm ab iniurie fine . Quineciā ius de quo
loquor sic custoditū est . vt . p . scipioni ob recuperatas

hispanias. **M.** marcello ob captas siracusas triumphus non decerneret. quod ad eas regedas sine vlllo erant missi magistratu. **P**robenē nunc cuiuslibet glorie cupidī q̄ ex desertis montibus mioparonūq; piraticis rostris laudis inopes lauree ramulos festinabunda manu decerpserunt. carthaginis imperio abrupta hispania. & sicilie caput abscisū siracuse triumphales ungerere currus nequiverunt. **E** quibus viris scipioni et marcello quorū ipsa nomina instar eterni sunt triumphū. **S**ed clarissimos solide vereq; virtutis auctores humeris suis salutem patrie gestantes. et si coronatos intueri senatus cupiebat. vereorū tamen reseruandos lauree putauit. **H**is illud subnectā. **M**oris est ab impatore ducturo triumphū consules inuitari ad cenā. deinde rogare vt venire supse deant ne quis eo die quo ille triumphauerit maioris in eodem cōiuiuo sit imperij. **V**erum quāuis quis p̄claras res maximeq; vtilis reipublice quili bello gessisset. imperator tamen eo nomine appellatus non est. neq; vllle supplicationes decrete sunt. neq; aut ouans aut curru triumphauit. quia ut necessarie iste ita lugubres semp existimate sunt victorie. vt pote nō externo sed domestico parte cruore. **I**taq; & nasica. tib. graccū et. **S.** metellus optimij factiones mesti trucidarūt. **Q.** catulus. **M.** lepido collega suo cū omnibus sediciosis copijs extincto q̄ tū moderatū pre se ferens gaudium in vr̄bem reuertit. **S.** etiam anthonus catelme victor abstersos gladios in castra retulit. **L.** cinna & **S.** marius hauserant quidem auidi ciuilem sanguinem sed non p̄tinus ad templa deorū et aras tetenderunt. **J**am **L.** cilla que plurima bella ciuilia confecit. cuius crudelissimi et insolētissimi succesus fuerunt. cū consumata atq; constricta potentia sua triumphū duceret. vt grecie et asie multas vr̄bes: ita ciuū romanorū vllū opidum uexit. **D**iget tēdetq; p̄ vulnera reipublice vltcrius p̄cedere: laureā nec

senat? cui quã dedit : nec quisquã sibi dari desiderauit :
ciuitatis parte lacrimante . Ceterum ad quercũ prone
manus porrigunt . vbi ob ciues seruatos corona dãda
est qua postes anguste domus sempiterna gloria trium
phauit .

Capitulum quartum de censoria nota

Quærens discipline tenacissimũ vinculũ : et mi
litaris rationis diligẽs obseruacio : admonet me
vt ad censurã pacis magistrã custodemq; transgrediar
Nam vt opes populi romani intantum amplitudinis
imperatorum virtutib; excesserunt . ita pbitas et con
tinẽcia censorio supercilio examinata est . opus effectu
par bellicis laudibus . Quid enĩ pdest foris esse strenu
um & si domi male viuũt . Expugnẽtur licet vrbes : cor
ripianẽt gẽtes : regnis manus incianẽt : nisi foro et cu
rie officium : ac verecundia sua constiterit . partariũ re
rũ celo cumulus equatus . sedem stabilem non habebit
Ad rem igit̃ p̃inet nosse atq; adeo recordari : acta cen
sorie potestatis . Camillus et postumius cẽsores
era pene nomine eos qui ad senectutem celibes peruene
rant : in erarium deferre iusserunt . Iterum puniri dig
nos : si quo modo de tam iusta constitucione queri sũt
ausi . cũ in hunc modũ increparent . Natura vob quẽ
admodũ nascẽdi ita gignendi legem scribit : parentes q̃
vos alẽdo . nepotũ nutriẽdo rũ debito si quis est pudor
allegauerunt . Accedit his q; etiã fortuna longã p̃stã
di huius numeris aduocacionem estis assecuti . Cum i
terim consumpti sunt anni vestri : & mariti et patris
nomine vacui . Ite igit̃ et nodosã exoluite stipem : uti
lem p̃steritati numerose . Horũ seueritatem . M
ualerius maximus . & . S . iunius . brut? bubule? cẽso
res consimili genere animaduersionis imitati sũt . L .
enĩ antonium senatu mouerunt . q; nã uirginem i ma
trimonium duxerat repudiasset . nullo amicoy i cõsilio

d

adhibito. Hoc crimē nescio. an superiore maius. Nā
illo cōiugalia sacra spreta tantum: hoc etiā iniuriose
tractata sunt. Optimo ergo iudicio censores indignū
eū aditu curie existimauerunt. sicut porcius cato. L.
flaminiū quem enūero senatorū sustulit. quia in pu
cia quendā dampnatū securi percusserat. tempore sup
plicij ad arbitrium & spectaculū muliercule cui? amo
re tenebat decto. et poterat inhiberi respectu consulat?
quem is gesserat: atq; auctoritate fratris eius. En. fla
minij. Sed et censor cato duplex seueritatis exemplū:
eo magis illū notandum statuit. q̄ amplissimi hono
ris maiestatem: tā tetra facinore inquinauerat. nec ī
dignū pensi duxerat. Eisdem imaginibus ascribi mere
triciis oculos humano sanguine delectatos: et regis phi
lippi supplices manus. ¶ Quid de fabricij luscij
nij censura loquar? Narrauit omnis etas: et deinceps
narrabit. ab eo corneliū rufinū duobus consulatib;
et dictatura speciosissime functū. q̄ decem pondo vasa
argentea compasset. p̄inde ac malo exemplo luxurio
sum in ordine senatorio retentū non esse. Ipse mediū
fidius mihi littere seculi nostri obstupescere vident. cū
ad tantā seueritatem referēdū ministerium accomoda
re cogunt. ac vereri ne in nostre vr̄bis acta cōmemora
re existiment. Vix enī credibile est intra idem pomeri
um decem pondera argenti et inuidiosū fuisse censum
et inopiā habere contemptatissimam. ¶ . Q. au
tem antonius et lucius flaccus censores durioniū sena
tu mouerunt. q̄ legem de coercendis conuiuiorū sump
tibus latā tribuni plebis abrogauerat. mirifica no
te causa. Quam enī impudenter durioni? rostra con
scendit: illa dictur? & freni sunt iniecti. vobis quirites
nullo modo p̄peciēdi. alligati et constricti estis amaro
vinclo seruitutis. lex enī lata est: que vos esse frugi iū
bet. Abrogemus istud igit̄ horride vetustatis rubigie

oblitum imperium • etenim quid opus libertate • si volen-
tibus luxu vivere non licet & ¶ **A**ge par pferam⁹ eque-
li iugo virtutis honorūq; societate vincū • instructum
autem emulacionis animo dissidens • **C**laudius nero •
¶ **L** • iulius • **Q** • salinator secundi punici belli tempori-
bus • firmissima reipublice letera quā districtam simul
egerunt censurā • ¶ **N**am cū equitum centurias recognos-
cerent et ipsi ppter robur etatis etiā nunc eorum esset
e numero • ut est ad polliā ventū tribuit • prece lecto no-
mine salinatoris: citandū nec ne si ibi esset hesitavit •
¶ **Q**uod ubi intellexit nero excitari polliam: et equum
vendere iussit: quia populi iudicio dampnatus esset •
¶ **S**alinator quoq; eadem animaduersione neronem pse-
cutus est • adiecta causa q non sincera fide secum i gra-
ciā rediisset • ¶ **Q**uibus viris si quis celestium significat
set futurū • vt eorū sanguis iustrum imaginū serie de-
duct⁹ in ortū salutaris principis nostri conflueret de-
positis inimicij artificio se amicicie federe vinxisset
seruatā ab ipsis patriam cōmuni stirpe seuandā relin-
quere • ¶ **S**alinator vero quatuor atq; triginta tribus iter-
erarios referre non dubitavit: cū se dampnassent post
ea consulem & censorem fecisset • ¶ **P**retexuq; causā
quia necesse esset eas alterutro facto crimine temeritatis
et pūrij teneri • ¶ **V**nā tantūmodo tribunum meciā va-
cua nota reliquit: que eū suffragijs suis vt non damp-
nacione itane honore quidē dignū iudicauerat • ¶ **Q**uā
putamus consultantis et pualidi illū ingenij fuisse:
qui neq; tristi iudiciorū exitu compelli: neq; honorum
magnitudine adduci potuit • quo se blandiorem in ami-
nistracione reipublice gereret • ¶ **E**questris quoq;
ordinis magnaq; pars qdringētos iuvenes censoriam
notā paciente animo sustinuerunt • quos • ¶ **M** • valerius
et • **P** • seni pnuis quia in secilia ad municionem op⁹ ex-
plicandū ire iussi facere id • neglexerāt equis publicis

spoliatos in numerū cranorū retulerunt. Turpis eci:
am metus cēsores sūma cū seueritate penam exigerūt

A . **M** . enī artilius regulus & lucius furius phi
lippus . **M** . metellū questorem compluresq; equites ro
manos qui post infeliciter cōmissā cannensem pugñā
cū eo abiturus se italia irauerant . direptis equis pu
blicis inter cranios defendendos curauerunt : eosq; gra
ui nota affecerunt . qui cū in potestatem hannibal ve
nisset : legati ab eo missi ad senatū de pmutandis capti
uis : neq; impetrassent quod petebant : in vrbe manser
unt . quia et romano sanguini fidem p̄stare cōueniēs
erat . et . **M** . atilius regulus cēsor perfidiā notabat .
Cuius pater p̄ sūmos cruciat⁹ expiare quā fallere car
taginēses facius esse duxerat . Jam hec cēsurā ex foro ī
castra transcendit . q̄ neq; timeri neq; decipi voluit hos
tem . **F**erunt duo eiusdem generis exempla . ea
q; inieisse satis erit . **S**eta enī cū a **L** . metello et **S** .
domicio cēsoribus senatu mort⁹ esset : postea cēsor factus
est . Item marci valerius messala cēsorā nota p̄strict⁹
cēsorā postmodū potestate imperauit . Quorū igno
minia virtutū acuit . rubore enī eius excitati omnib;
viribus incubuerunt . vt digni cuius viderent . quib;
dari potius quā obici cēsurā deberet .

Capitulū quintum de iuaestate

Et et illa quasi priuata censura maiestas clarorū
viroꝝ sine tribunalium fastigio : sine apparitorū
ministeriumo : potēs in sua amplitudine obrinenda . gra
to enī : & iocundo introitu annis hominū illabitur .
admiracionis p̄texto velata . Quā recte quis dixerit
longū et beatum honorem esse sine onere . **N**am
quid plus honoris tribui potuit consuli : quā est datū
reo metello & qui cū causam repetendarum diceret : ta
buleq; eius ab accusatore expostulate ad nomē inspiciē
dum circa iudices ferrētur . totum consiliū ab eaz cō

templatione oculos auertit. ne de aliqua re que in his
relate erant videre dubitasse. Non in tabulis sed in
vita. **Q**. metelli argumēta sincere administrate puin
cie legenda sibi videlicet crediderunt. indignū rati inte
gritatem tanti viri exigua cera & paucis litteris p̄di
Sed quid mirū si debet honor a ciuibus metello tribu
tus est. quem superiori affricano eciā hostis p̄stare non
dubitauit. **S**iquidem rex anthiochus bello quod cum
romanis gerebat filium eius a militibus suis intercep
tū honoratissime excepit. regijsq; muneribus donatum
vltro et celeriter patri remisit. quanquā ab eo cū maxi
me finibus imperij pellebat. **S**ed et rex lacessit maicf
tatem excellentissimi viri venerari quā dolorem suum
vlisci maluit. **A**d eundem affricanū in linterni
na villa se continentem. cōplures p̄donū duces vidē
dū eodem tempore forte confluerunt. **Q**uos cum ad
vum faciendā venire existimasset. p̄fiduum in tecto do
mesticorū collocauit. eratq; in his repellēdis et animo et
apparatu occupatus. **Q**uod vt p̄dones animaduerte
runt dimissis militibus abiectisq; armis ianue appro
pinqnant. **E**t clara voce nunciantes scipioni: nō vite
eius hostes sed virtutis. ammiratores venisse. conspectū
et congressum tanti viri quasi celeste aliquot beneficiū
expetentes: p̄inde securū se nobis spectandū prebere ne
grauetur. **H**ec postquā domestici scipioni retulerunt:
fores reserari: eosq; intronitti iussit. **Q**ui postes ia
nue tanquā religiosissimā aram sanctumq; templum
venerati. cupide scipionis dextram apprehenderunt. ac
diu osculati positis ante uestibulū donis que deozū im
mortalium numini consecrari solent. leti qđ scipionē
vidisse cōtigisset: ad lares reuerterunt. **Q**uid hoc fruc
tu maicstatis excelsius. **Q**uid eciā iocundius qđ hostis
irā ammiracōe sui placuit. spectaculo p̄sencie sue latronū
gesticulis oculos vidit. **D**elapsa celo sidera hominibus

si se offerant: venerationis amplius non recipient. Et
hec quidem viro scipioni. Illud autem enulio paulo ex
animi contigit. Nam cum exequie eius celebrarent: at
forte tunc principes macedonie legacionis nomine ro
me morarent: funebri lecto sponte sua sese subiecerunt.
Quo aliquanto maius videbit: si quis cognoscat lecti il
lius frontem macedonicis triumphis fuisse adornatum.
Quantum enim paulo tribuerunt propter quem gentis sue
gladium iudicio pro ora vulgi ferre non abhoruerunt. Quod
spectaculum funeris speciem alterius triumphi adiecit.
Vis enim te paulo macedonia urbi nostre illustrem ostē
dit: incolumem spolijs suis fatus fultum humeris.

¶ Ne filij quidem tui scipionis enuliam quem in adop
tionem dando duarum familiarum ornamentum esse voluisti
maiestati parum honoris tributum est cum eum adolescentem
admodum a lucullo consule petendi auxilij gratia ex his
pania in affricam missum cartaginenses et masinissa
rex de pace disputatorem velut consulem et imperatorem
habuerunt. Ignara quidem factorum suorum cartago. Oriē
tis enim illud uiuente deorum atque hominum indulgē
tia ad excidium eius alebat: ut superius cognomen affri
canum capta: posterius euersa cornelie genti daret. Quid
dampnatione quid exilio miserius. At qui pro rutilio
conspiratione publicanorum pulso: auctoritatem adimere
non valuerunt. Qui asiā petenti omnes puincie illius
ciuitates legatos secessum eius operientes obuiam mise
runt. Exulare aliquis loco hoc aut triumphare iustius
dixerit. ¶ G. etiam marius in profundum ultimarum
miseriarum abiectus: ex ipso vite discrimine beneficio ma
iestatis emerfit. Missus enim ad eum occidendum in priua
ta domo minturnis clausum seruus publicus natione cim
ber: et senem et inermem et squalore obsitum strictum gla
dium tenens: aggredi non sustinuit: et claritate viri ob
secutus abiecto ferro attonitus inde fugit ac tremens.

Cimbria nimirū calamitas oculos hominis strinxit.
deuicteq; gentis sue interitus animū cōminuit. etiam
dijs immortalib; indignū gratis: ab imo cuius natio:
nis interfici marium: quā totā deleuerat. **M**inturnē:
ses autē maiestate illius capti cōpressum iā et cōstric:
tū dira fati necessitate in columem p̄stiterant. **N**ec fu
it ei timori asperrima sille victoria cū p̄sertim ipse ma
rius eos a conseruando mario absterrere posset

M. quoq; porcium catonem admiratio fortis
ac sincere vite adeo venerabilem senatū fecit. vt cū in:
uito. **C**. cesare consule aduersus publicanos ducēdos ī
curiā diem abstraheret. ob id iussu eius a lictore in car
cerem duceret. vnuerfus senat⁹ illū sequi non dubita:
ret. **Q**ue res diuini animi p̄seueranciā flexit.

Eodem ludos florales quos messius edulis facie:
bat spectante populus vt mime nudarentē postulare crū
buit. **Q**uod cū ex fauonio amicissimo sibi vna sedere
cognosceret marcialis nosse iocose sacrū cum dulce flore
festosq; lusus & licenciā vulgi. cur in theatrū cato se
uere venisti? **A**n ideo tantū veneras vt exires. **D**is cel
sit e theatro ne p̄sencia sua spectaculi consuetudinē im:
pediret. **Q**uem abeuntem ingenti plausu populus p̄
secut⁹. pristū morem iocoz in inscenā reuocarunt. cō
fessus plus se maiestatis vni illi tribuere quā sibi vin:
dicare. **Q**uib; opibus: quibus imperijs quib; trium:
phis hoc datū est? **E**xiguū viri patrimonium astricti
continencia moris. modice clientele domus ambicioni
clausa: paterni generis vna imago. minie blauda frōs
sed omnibus numeris p̄fecta virt⁹. que quidem effecit
vt quisq; sanctū & egregium ciuem sanctificare velit:
sub nomine catonis definiat. **D**andū ē aliquit
loci eciā alienigenis exemplis: vt domesticis aspersa ipse
varietate delectent. **H**armodij et aristogitonis qui ate:
nas tirannide liberare conati sunt. effigies enea s xerxes

ea vrbe deuicta in regnū suū trāstulit. Longo deinde ī
terictō tempore selencus in pristinā sedem reportādas
curauit. Rodij quoq; eas vrbi sue appullas cū in hos
piciū publice inuitassēt: sacris eciā puluinarib; cel:
locauerunt. Nihil hac memoria felicius que tātū
veneracionis in tā paruulo ere possidet. Quātū
porro honoris athenis xenocrati sapiēcia pariter ac sār
titate claro tributū est. Cum testimoniū dicere coac:
t⁹ ad arā accessisset. vt more ei⁹ ciuitatis iuraret. om
nia se vere dixisse. vniuersi iudices consurrexerunt pro
clamaueruntq; ne iusuirandū diceret. quodq; sibi met:
ipsis postmodū dicēde sentencie loco remissuri nō erāt.
sinceritati eius concedēdū estimarunt.

Capitula libri terciij

Primū de indole. **S**ecundum de fortitudine. **T**ercū
de paciēcia. **Q**uartū de humili loco nātis q̄ dari eua:
serunt. **Q**uintū qui a parentib; claris degenerauerūt
Sextū qui ex illustrib; viris in veste aut in cetero cultu
sibi licēcius quā mos patrie pmittebat indullerunt.
Septimum de fiducia sui. **O**ctauū de constancia.

Capitulum primum

Tingam quasi cunabula quedā et ele:
menta virtutis animiq; pcedēte tempore
ad summū gl'e cumulum puenturi certo
cū indolis expimento datos gest⁹ referā
Emilius lepidus puer eciā tū pgressus
in aciem hostem interemit: ciuem serua
uit. Cuius tā memorabilis operis index est in capito:
lio statua bullata & intincta ptexta. senat⁹ consulta:
posita. Iniquū eciā putauit eum honori nondū te:
pestium videri. qui iā virtuti matur⁹ fuisset. **P**re:
currit igi⁹ lepidus etatis stabilimentū fortiter faciēdi
celeritate. duplicemq; laudem e plio retulit. cui⁹ eua:
viz spectatore anni esse paciebant. **A**rma enī infesti.

Bulle p̄ s̄munda p̄victa p̄ dēte
ge p̄lō p̄ rōnditū bullis que
d̄r̄pua p̄victa ap̄tū² p̄victa
bullis bullis s̄munda Salēbat
n. p̄victa p̄victa p̄victa p̄victa
bullis p̄victa p̄victa p̄victa p̄victa
p̄victa p̄victa p̄victa p̄victa

inimicū Helmius 127 p̄victa
127 p̄victa p̄victa